

R e c e n z j a

Zgodnie z pismem z dnia 24 lutego 2020 r., informującym o powołaniu przez Centralną Komisję do Spraw Stopni i Tytułów komisji habilitacyjnej w celu przeprowadzenia postępowania habilitacyjnego dr Beaty Pająk-Patkowskiej, przesyłam poniższą recenzję. Pani dr Beata Pająk-Patkowska już 23 kwietnia 2019 r. wystąpiła z wnioskiem do Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów o przeprowadzenie postępowania habilitacyjnego. Tym niemniej, skład komisji habilitacyjnej został powołany dopiero 5 lutego 2020 roku, a więc ponad 9 miesięcy po wniosku habilitantki do Centralnej Komisji. A zgodnie z ustawą recenzent ma 6 tygodni na sporządzenie recenzji....

Pani dr Beata Pająk-Patkowska uzyskała stopień naukowy doktora prawie piętnaście lat temu (26.09.2005 r.), na podstawie rozprawy doktorskiej „Rozumienie demokracji i jego wpływ na aktywność polityczną młodych obywateli. Polsko – niemieckie studium porównawcze.” Rozprawa została przygotowana pod kierownictwem pani profesor Jolanty Miluskiej (w ramach Pracowni Psychologii Polityki i Psychologii Międzykulturowej Instytutu Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM), z którą habilitantka do dzisiaj pozostaje w kontakcie naukowym – co należy jedynie pochwalić. Broniąc doktoratu pani Beata Pająk-Patkowska nie ukończyła jeszcze dwudziestu ośmiu lat, co także można uznać za dobry prognostyk dla dalszej kariery naukowej. Zaledwie cztery lata wcześniej przyszła habilitantka uzyskała bowiem tytuł zawodowy magistra, na podstawie pracy magisterskiej „Postawy młodzieży wobec polityki”, również przygotowanej pod kierunkiem pani profesor Jolanty Miluskiej (recenzentem był niżej podpisany). Dodatkowo pani Beata Pająk-Patkowska ukończyła z wyróżnieniem studia magisterskie na kierunku psychologia – w autoreferacie (s.1) habilitantka podała rok 2006, natomiast kserokopia dyplomu (nr 61598) wskazuje datę 9 października 2008 roku. Ukończyła także studia podyplomowe „Psychologia w zarządzaniu”. Począwszy od roku akademickiego 2005/2006 pani dr Beata Pająk-Patkowska jest naszym pracownikiem (najpierw w ramach Instytutu a obecnie Wydziału), najpierw funkcjonując w składzie wskazanej powyżej pracowni prof. J. Miluskiej, a obecnie w Zakładzie Marketingu Politycznego i Socjotechniki, kierowanym przez profesora Piotra Pawełczyka.

Pani dr Beata Pająk-Patkowska wskazała jako osiągnięcie naukowe – „Aktywność polityczna grup niedoreprezentowanych w elitach władzy politycznej na poziomie centralnym

na przykładzie kobiet oraz osób młodych w Polsce – uwarunkowania i konsekwencje”. Na dorobek w ramach wskazanego osiągnięcia naukowego składa się jedna obszerna (ponad 650 stron) monografia autorska (szerzej przeanalizowana poniżej), jedna współredakcja pracy zbiorowej, 10 artykułów w czasopismach naukowych (w tym 4 współautorstwa) oraz 12 rozdziałów w pracach zbiorowych (w tym 2 współautorstwa). Warto podkreślić, iż w sumie 8 publikacji (po 4 artykuły i fragmenty prac zbiorowych) zostało opublikowanych w języku angielskim. W autoreferacie habilitantka wykazała się pewną skromnością, pisząc (s.3), iż monografia autorska ma „tylko” 595 stron. Zarówno autorska monografia, jak i praca zbiorowa pod współredakcją (z Jakub Jakubowski) zostały wydane w roku 2018 przez wydawnictwo naukowe naszego Wydziału. Podobnie w naszych wydziałowych periodykach ukazała się większość z dziesięciu artykułów naukowych w ramach osiągnięcia naukowego: „Przegląd Politologiczny” (4) i „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” (2). Tym niemniej, habilitantka znajduje się również w składzie trzech autorów artykułu opublikowanego w Bukareszcie (w języku angielskim). Także wśród fragmentów prac zbiorowych dominują teksty wydane w Poznaniu (8); są jednak też prace opublikowane w takich ośrodkach jak: Piła, Bańska Bystrzyca, Warszawa czy Toruń (kolejność chronologiczna).

Jak sama habilitantka podkreśla w autoreferacie – „Wyróżnikiem realizowanych przeze mnie badań jest mocno obecne podejście empiryczne, wynikające z prowadzenia własnych badań na grupach celowych. Umożliwia to zweryfikowanie hipotez (opartych na wypracowanych w naukach politycznych, ale także psychologicznych, teoriach) dotyczących uwarunkowań aktywności na poziomie indywidualnym, dając jednocześnie wgląd w inne niż tylko demograficzne cechy badanej populacji, do których często ograniczają się duże ośrodki badań społecznych. [...] Prowadzone przeze mnie badania, ze względu na powtarzane co kilka lat pomiary, umożliwiły również obserwację zmian zachodzących w aktywności politycznej” (s.8). Pani dr Beata Pająk-Patkowska wskazała w autoreferacie (s.11) na cztery przeprowadzone przez siebie badania własne – w latach 2004, 2010, 2014 i 2017. „Badanymi byli przede wszystkim studenci, a w ostatnim pomiarze również licealiści [...] W badaniach posłużono się autorską skalą do pomiaru aktywności politycznej w różnych jej wymiarach.” (autoreferat, s.11). Habilitantka pisze w autoreferacie o całym szeregu stosowanych przez siebie metod badawczych, takich jak: analiza systemowa, metoda statystyczna, analiza jakościowa, metoda porównawcza. Zarówno w monografii autorskiej, jak i w kilku artykułach habilitantka przeanalizowała takie zjawisko jak - „Niższa obecność kobiet w sferze politycznej, będąca konsekwencją mniejszej ich aktywności politycznej, prowadzi w efekcie do słabszej reprezentacji w strukturach władzy, nie tylko ustawodawczej, ale także

wykonawczej. [...] Warto również podkreślić, że jest to wynik błędnego koła. W którym niższa aktywność polityczna kobiet, przekłada się na słabszą reprezentację kobiet w partiach politycznych, zwłaszcza w strukturach nimi kierujących, co skutkuje gorszą pozycją w procesie rekrutacji na listy wyborcze, niższą reprezentacją w parlamencie i mniejszą szansą na wejście w struktury władzy wykonawczej. Słabsza obecność w rządzie oznacza również mniejszą szansę na zaistnienie w mediach” (autoreferat, s.16). Wśród wniosków z monografii autorskiej, przedstawionych w autoreferacie, warto podkreślić, „że mimo wielu różnic czy pokoleniowych, czy ideologicznych, łączy badane posłanki siła charakteru i wiedza. Zarówno formalna związana ze studiami, ale przede wszystkim praktyczna.” (autoreferat, s.21). Dobrze, iż autorka wskazała także kierunki i możliwości dalszych badań i analiz, pisząc – „To odrzucanie poczucia osobistego sprawstwa zwłaszcza w kontekście wejścia do polityki, ale i przebiegu kariery jest niezwykle ciekawą obserwacją, którą warto by poddać dalszym badaniom.” (autoreferat, s.21). W autoreferacie (s.21 - 26) habilitantka zaprezentowała także wykaz 35 konferencji naukowych (krajowych i międzynarodowych), w których brała udział od jesieni 2010 r. Tymczasem doktorat został obroniony jesienią 2005 roku, a więc brakuje informacji o udziale w konferencjach w przeciągu pięciu lat. Obok konferencji, które zorganizowano w Polsce, wskazano też na konferencję w Bańskiej Bystrzycy (nr 20) czy dwie konferencje w Bukareszcie (nr 22, 29). Natomiast w dokumentacji odnalazłem certyfikat udziału pani dr Beaty Pająk-Patkowskiej w jeszcze jednej konferencji naukowej – w Pecs (27.09.2019 r.) – *24th Annual Conference of Central European Political Science Association, CEE – A Region in-between*, wraz z referatem (*The role of women's political activity in democracy. The Polish case*). Wśród wniosków z badań, wyróżnionych przez habilitantkę w autoreferacie, warto zauważyć – „obniżanie się poziomu aktywności politycznej typu konwencjonalnego wśród młodych, choć nie zaobserwowano jednocześnie wzrostu ich zainteresowania aktywnością niekonwencjonalną. [...] Najbardziej interesującym wynikiem prowadzonych przeze mnie badań jest zaobserwowane powolne zacieranie różnic w poziomie aktywności politycznej młodych kobiet i młodych mężczyzn.” (autoreferat, s.26). Kolejny wniosek autorki badań jest jeszcze bardziej optymistyczny. „Przeprowadzone badania wykazały, że ważnym korelatem aktywności politycznej, zwłaszcza w przypadku badanych kobiet, jest przekonanie o wadze aktywności politycznej w demokracji.” (autoreferat, s.27)

Można pozytywnie ocenić fakt, iż pozostałe obszary zainteresowań naukowych, wskazane przez habilitantkę, są w pewien sposób powiązane czy nawet skorelowane z zasadniczym przedmiotem badań. „Równolegle do wskazanego powyżej obszaru badań prowadziłam badania dotyczące **procesów demokratyzacji w obszarze Europy Środkowo-**

Wschodniej.” (autoreferat, s.28 - *bold* oryginału) „Uzyskane wyniki pozwalają sformułować hipotezę, wymagającą jednak dalszej weryfikacji, iż procesy demokratyzacji zachodzące w regionie Europy Środkowo-Wschodniej napotykają na swojej drodze przeszkody, wynikające z problemów z zakorzenieniem się postaw prodemokratycznych w społeczeństwie.” (autoreferat, s.29). W ramach tego kręgu zainteresowań badawczych wskazano w autoreferacie na 12 artykułów i fragmentów prac zbiorowych (w tym 7 współautorstwo), a także na 14 konferencji naukowych. „Kolejny obszar zainteresowań związany jest z tematyką wpływu społecznego, ale także rolę mediów społecznościowych w tym zakresie. Wynikiem tych zainteresowań są trzy artykuły oraz dwie prace pod redakcją” (autoreferat, s.32). Niestety przy pierwszej i trzeciej z wymienionych pozycji z tego zakresu tematycznego zabrakło roku wydania. „Interesują mnie również zagadnienia związane z metodologią badań nauk politycznych, a zwłaszcza kwestią badań empirycznych.” (autoreferat s.33). Habilitantka wskazała w tym miejscu na współautorstwo (z Zbigniewem Błokiem) jednego fragmentu pracy zbiorowej.

W wykazie dorobku habilitacyjnego (s.5), choć już nie w obszernym autoreferacie (39 stron), wymieniono również kolejną autorską monografię - *Demokracja polska i niemiecka. Tradycja, teraźniejszość, przyszłość*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM Poznań 2008, s.222. Z uwagi na podobieństwo tytułu można domniemywać, iż książka ta została oparta (w znacznym? nieznacznym?) stopniu na obronionej 3 lata wcześniej rozprawie doktorskiej. Nie odnalazłem jednak żadnego odniesienia do tego faktu we wstępie, zakończeniu, przypisach czy bibliografii. Może trochę szkoda, gdyż książka ta (a zwłaszcza przeanalizowane w niej badania empiryczne), niewątpliwie zasługuje na uwagę. Monografia została podzielona na 3 rozdziały, w których najpierw dokonano charakterystyki demokracji w Niemczech (bez NRD – może i słusznie), opisano demokrację w Polsce (rozdział II) oraz zaprezentowano opinie studentów polskich i niemieckich na temat demokracji i aktywności politycznej (rozdział III). W książce autorka odniosła się do całego szeregu badań empirycznych, zarówno socjologicznych, jak i politologicznych. Tym niemniej szczególnie interesujące są badania własne, przeprowadzone w roku 2004 (od kwietnia do października), zarówno na uniwersytetach w Polsce (Poznań, Gdańsk, Wrocław), jak i na uczelniach niemieckich (uniwersytety w Kilonii i Fryburgu oraz wyższa szkoła pedagogiczna w tym mieście). Niewątpliwie zgodnie z zainteresowaniami pani dr Beaty Pająk-Patkowskiej szczególna uwaga została poświęcona zagadnieniu – **Płeć a sposób rozumienia demokracji** (rozdział III/2/2, *bold* oryginału). Okazało się, iż kobiety częściej opowiadały się za państwem opiekuńczym. „Idealna demokracja to dla większości kobiet system, który nie tylko spełnia

proceduralne kryteria, ale także zapewnia jednostce komfort życia w bezpieczeństwie i spokoju.” (s.167). Interesujący jest także podrozdział **Pleć a aktywność polityczna** (III/3/1, *bold* oryginału). „Polacy są dużo mniej zadowoleni z funkcjonowania demokracji. Niemieccy studenci ze swoją wizją demokracji bliżsi są rzeczywistości. Mają nieco niższe wymagania w stosunku do demokracji i dostrzegają, że demokracja nie chroni przed bezrobociem, że w tym ustroju występują kłótnie pomiędzy politykami” (s.188). Z drugiej strony badania własne habilitantki pokazały „słabość polskiego społeczeństwa obywatelskiego. Polscy studenci, nawet ci studiujący politologię, w niewielkim stopniu angażują się w działalność organizacji społeczno – politycznych.” (s.189) Wniosek o jeszcze większym poziomie ogólności został umieszczony już w zakończeniu książki – „Przedstawione badania potwierdziły, że specyfika systemu demokratycznego w danym kraju różnicuje sposób rozumienia demokracji, jak również różnicuje aktywność polityczną” (s.198). Jednocześnie nic dziwnego, iż tak cenne i interesujące (a pewnie też i czasochłonne) badania własne zostały wykorzystane przez habilitantkę również i w dwóch szkicach: „*Kulturowe uwarunkowania aktywności politycznej obywateli. Przypadek Polski oraz Niemiec*” (2007) oraz „*Sposoby definiowania demokracji w Polsce oraz w Niemczech a aktywność polityczna*” (2008).

Podobnie pozytywnie należy ocenić fakt kierowania przez habilitantkę trzema projektami badawczymi (w tym dwoma wspólnie z Marcinem Rachwałem). Dodatkowo, pani dr Beata Pająk-Patkowska pełniła lub pełni nadal rolę wykonawcy w czterech kolejnych projektach badawczych. Szczególnie warty podkreślenia jest międzynarodowy projekt badawczy **Poland and Hungary in the era of political transformation – directions for developing political system and civil society**. Realizowany w roku 2016, wspólnie z Marcinem Rachwałem, projekt badawczy obejmował zorganizowanie międzynarodowego zespołu badawczego, a także przeprowadzenie dwóch anglojęzycznych paneli na konferencjach naukowych. Habilitantka przygotowała także (i poprowadziła) wykłady i ćwiczenia w języku angielskim z przedmiotu **Social Psychology**. Jesienią 2011 roku pani dr Beata Pająk-Patkowska, jako respondent z grupy ekspertów, brała udział w projekcie „Foresight regionalny dla Wielkopolski”. Habilitantka prowadzi zajęcia na prawie wszystkich kierunkach studiów prowadzonych przez nasz Wydział (z wyjątkiem zarządzania państwem). Prowadzone przez nią wykłady i ćwiczenia związane są z profilem wykształcenia habilitantki (psychologia i politologia); są to takie przedmioty jak: psychologia społeczna, psychologia reklamy, psychologia polityki, psychologia pracy oraz public relations czy zarządzanie stresem w sytuacjach kryzysowych. Pani dr Beata Pająk-Patkowska uczestniczyła w całym szeregu dodatkowych kursów, w tym ukończyła (w 2018 r.) zaawansowany kurs języka

angielskiego. Była również promotorką (tak w autoreferacie, s.37) trzystu prac licencjackich i piętnastu prac magisterskich oraz pełniła funkcję promotora pomocniczego (tak w autoreferacie, s.37) w jednym przewodzie doktorskim (a drugi przewód w trakcie). „W 2008 r. założyłam na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Koło Naukowe Psychologii Polityki i Psychologii Kulturowej, którego byłam opiekunem do 2014 r. [...] Od momentu jego założenia należało do niego ponad 150 studentów [...] Tu swój kontakt z działalnością naukową rozpoczęło również kilku obecnych doktorów.” (autoreferat, s.38) W ramach działalności koła naukowego habilitantka zorganizowała cztery konferencje naukowe, a oprócz tego prowadziła sześć paneli na konferencjach krajowych i międzynarodowych. Pani dr Beata Pająk-Patkowska prowadziła również wykłady dla słuchaczy „Uniwersytetu Trzeciego Wieku”, współpracuje także z mediami (np. „Głos Wielkopolski”), a w 2017 prowadziła warsztaty dotyczące hejtu w Internecie dla uczniów gimnazjów i ich rodziców.

Niewątpliwie najważniejszym elementem osiągnięcia naukowego, stanowiącego podstawę procedury habilitacyjnej, jest monografia autorska – „Uwarunkowania obecności i aktywności kobiet w Sejmie RP w latach 1989-2018”, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydawnictwo Naukowe Wydziału Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Poznań 2019, s.657. Jak wskazano już w autoreferacie - „Praca składa się z czterech rozdziałów. W rozdziale pierwszym skoncentrowano się przede wszystkim na analizie wprowadzania rozwiązań kwotowych [...] W rozdziale drugim przedstawione zostały wyniki analiz statystycznych, które pozwoliły opisać oraz porównać populację parlamentarzystek i parlamentarzystów pod kątem różnych zmiennych demograficznych. [...] W rozdziale trzecim porównana została aktywność posłanek i posłów w Sejmie [...] Rozdział czwarty to szesnaście studiów przypadku, które stanowią wybrane do szczegółowych analiz posłanki.” (autoreferat, s.19). Są to szczególnie aktywne posłanki, oczywiście chodzi o aktywność parlamentarną. Jednocześnie jednak struktura książki cechuje się ogromnymi dysproporcjami – rozdział czwarty (s.114 – 592) zajmuje prawie 480 stron, czyli aż cztery razy więcej niż trzy poprzednie rozdziały razem wzięte! Tym niemniej najpoważniejszy (przynajmniej zdaniem niżej podpisanego) zarzut wobec analizowanej monografii, która pełni przecież rolę tak zwaną „książki habilitacyjnej”, jest kwestia podstawy teoretycznej pracy – a praktycznie jej braku. Gdzie odniesienia do teorii demokracji, obecne chociażby w analizowanej powyżej książce z 2008 roku? Gdzie chociażby teoria elity, które znalazła się (po co?) w tytule niewielkiego (s.19-20) pierwszego podrozdziału – **Elity parlamentarne – rekrutacja i czynniki wpływające na jej wynik** (*bold oryginału*). Nawiązanie do „mojego ulubionego” Gaetana Moski (wraz z oryginalnym przypisem nr 38, o czym poniżej), sprawy jednak nie

rozwiązuje. Już bowiem na kolejnej (s.20) stronie otrzymujemy kwestię obecności kobiet w sejmie, co stanowi zasadniczy *leitmotiv* analizowanej monografii.

Jak pisze habilitantka, „posłanki były w większości przypadków lepiej wykształcone od swoich kolegów” (s.77). To miło, ale tak jest chyba w Polsce w całej populacji. Warto było więc odnieść się do badań socjologicznych społeczeństwa polskiego (np. H. Domańskiego). Następnie (s.83 – 94) otrzymujemy ciekawe badania statystyczne, dotyczące aktywności parlamentarnej. „Podsumowując analizowane powyżej wyniki można wskazać, że posłanki nie odbiegały poziomem aktywności od mężczyzn, tak w zakresie liczby wygłaszanych wystąpień sejmowych, jak i zgłaszanych interpelacji.” (s.94). Niewątpliwie jednak bardzo ważną częścią analizowanej monografii są wywiady pogłębione, do których wybrano 16 posłanek z czterech partii parlamentarnych (4 X 4 = 16). Aby jednak nie było za dobrze – „W przypadku posłanek reprezentujących PiS analizie poddano jedynie aktywność poselską, z uwagi na brak zgody ze strony posłanek na wywiad.” (s.115). Jak można jednak w takiej sytuacji dokonywać porównań? Może należało zrezygnować z analizowania drogi życiowej i aktywności parlamentarnej czterech posłanek, reprezentujących Prawo i Sprawiedliwość. To właśnie wywiady pogłębione uznać należy bowiem za bardzo istotny wkład habilitantki do naszego postrzegania drogi życiowej, aktywności politycznej i generalnie plusów i minusów działalności parlamentarnej w Polsce (oczywiście na przykładzie pań posłanek). Przykładowo strony 134 - 138 to ciekawie i kompetentnie pogrupowana autonarracja Barbary Labudy, oparta na przeprowadzonym przez autorkę wywiadzie pogłębionym. Z kolei wywiad z Olgą Krzyżanowską nie został przeprowadzony przez autorkę książki, ale przez Teresę Torańską (w „Wysokich Obcasach”) – co zresztą zaznaczono w przypisie (s.153 p.194). Natomiast bardzo ciekawy jest (przeprowadzony przez autorkę książki) wywiad pogłębiony z Grażyną Staniszewską (podobnie jak z Krystyną Łybacką). W wywiadzie pogłębionym przeprowadzonym przez autorkę książki z Małgorzatą Kidawą – Błońską można znaleźć bardzo ciekawe uwagi o kosztach udziału kobiet w polityce, a zwłaszcza o ograniczeniach życia codziennego z tym związanych (s.411). Nie odnalazłem przypisu, który wskazywałby na czym opiera się autonarracja Hanny Suchockiej (podobna sytuacja w przypadku Anny Bańkowskiej czy Izabelli Sierakowskiej). Właściwie na zasadzie ciekawostki można zauważyć, iż szczególnie dużo analizowanych posłanek urodziło się w roku 1946 (Labuda, Łybacka, Bańkowska, Suchocka, Sierakowska). Czy to prawdziwy *annus mirabilis*?

Jednym z ważniejszych zarzutów stawianych przeze mnie w stosunku do analizowanej książki to zdecydowanie zbyt długie cytaty z wystąpień sejmowych, analizowanych posłanek:

- Barbara Labuda – s.118 – 134 (ca. 17 stron);
- Olga Krzyżanowska – s.140 – 152 (ca. 13 stron);
- Grażyna Staniszevska – s.158 – 174 (ca. 17 stron);
- Hanna Suchocka – s.184 – 197 (ca.14 stron);
- Anna Bańkowska – s.203 – 233 (ca.31) stron;
- Izabella Sierakowska – s.242 – 274 (ca. 33 stron);
- Katarzyna Piekarska – s.280 – 312 (ca. 33 stron);
- Krystyna Łybacka – s.316 – 356 (ca. 41 stron) - sporo uwag o funkcjonowaniu nauki i szkolnictwa wyższego, które niewątpliwie warte są przypomnienia;
- Ewa Kopacz – s.363 – 380 (ca. 18 stron) – to ciekawe i (oczywiście) pesymistyczne uwagi o funkcjonowaniu polskiej służby zdrowia;
- Joanna Kluzik – Rostkowska – s.389 – 395 (ca. 7 stron) a przedtem (s.386 – 388) bardzo ciekawe uwagi autorki książki o karierze politycznej pani poseł;
- Małgorzata Kidawa – Błońska – s.400 – 408 (ca. 9 stron);
- Iwona Śledzińska – Katarasińska – s.413 – 449 (ca. 37 stron);
- Beata Szydło – s.453 – 489 (ca. 37 stron);
- Elżbieta Rafalska – s.492 – 519 (ca. 28 stron);
- Anna Sobecka – s.523 – 565 (ca. 43 stron), ale podsumowanie z kolei zajęło dokładnie 6 (sześć) linijek tekstu (s.565);
- Beata Mazurek – s.567 – 592 (ca.26 stron);

Jeżeli dobrze podliczyłem, to cytowane przez autorkę fragmenty wystąpień sejmowych szesnastu posłanek zajmują około 404 stron druku. Stanowi to ponad 60% objętości całej książki. Wprawdzie każdorazowo habilitantka dokonuje (z reguły krótkiego) podsumowania fragmentów wystąpień sejmowych, często jednak takie fragmenty obejmują po kilka stron druku. Twórczy wkład autorki polega więc chyba na odnalezieniu, dokonaniu wyboru i pogrupowaniu wystąpień sejmowych posłanek – według określonej tematyki, charakterystycznej dla każdej z nich. Jeżeli jednak nawet fragmenty wystąpień sejmowych zostałyby usunięte (lub raczej skrócone i przeniesione do aneksu), to i tak pozostała część tekstu, czyli około dwustu pięćdziesięciu stron (657 – 404) wystarczyłaby w zupełności na tak zwana „książkę habilitacyjną”.

Niewątpliwie dobrze, iż w zakończeniu książki (s.593 - 599) autorka odniosła się do hipotez, zaprezentowanych szerzej we wstępie. W zakończeniu ujęły mnie (autentycznie bardzo pozytywnie) miłe słowa i odniesienia skierowane pod adresem byłej szefowej autorki książki (s.598 - 599). Bibliografia pracy została poprawnie i bardzo porządnie sporządzona,

co bynajmniej nie często się zdarza. Podobnie i przypisy zostały właściwie sporządzone – a przynajmniej zdecydowana większość z nich. Dużo miejsca zajęły w bibliografii (s.600 – 611) sprawozdania z posiedzeń sejmiku. Obok wielu monografii i prac zbiorowych (s.612 – 618), mało jest natomiast artykułów naukowych (s.618 – 619) czy artykułów publicystycznych (s.619). Bardzo pozytywnie oceniam natomiast zasadność umieszczenia na końcu książki czterech aneksów:

- 1) Wykaz posłanek (s.625 – 642) w kadencjach X – VIII (alfabetycznie w każdej kadencji).
- 2) Skład prezydium sejmiku w kadencjach X – VIII (s.643 – 644).
- 3) Zawody posłów i posłanek w kadencjach X – VIII (s.645 – 653).
- 4) Wykaz posłanek objętych badaniem wraz z krótką ich charakterystyką (s.654 – 655).
- 5) Wykaz pytań wykorzystanych w wywiadzie (s.656 – 657).

Natomiast trochę dziwi, szczególnie w przypadku tak obszernej monografii, brak indeksu nazwisk.

Pewnie nie do uniknięcia, w przypadku tak obszernej monografii, były błędy o charakterze redakcyjnym. Tym niemniej, przynajmniej na niektóre z nich chyba warto zwrócić uwagę:

- dwa przesłania (umieszczone pomiędzy spisem treści a wstępem) powinny być w odwrotnej kolejności, co uwzględniłoby zarówno daty wydania cytowanych książek (1887, 1919), jak i alfabetyczną kolejność autorów (Mill, Petrażycki);

-s.9- dlaczego słowo *census* zostało napisane kursywą? Po łacinie to *census*;

-s.11- zamiast „otocznie” powinno chyba być otoczenie;

-s.13- „kolejne parlamentarne kadencje, aż do roku 2018 włącznie” – a co to za cezura? Nie odnalazłem w książce wyjaśnienia cezury roku 2018. Autorka nie jest zresztą konsekwentna, pisząc przykładowo (s.95), iż 9 sierpnia 2019 marszałkiem sejmiku została Elżbieta Witek;

-s.13- „ilość kobiet i mężczyzn w parlamencie” – chyba można to jednak policzyć więc raczej liczba;

-s.19 p.38- M. Żyromski, *Teorie elit politycznych*, Poznań 1996. Tak więc przynajmniej można się dowiedzieć jakie to książki człowiek (to znaczy autor tej recenzji) napisał. A tak poważniej – to wypadałoby jednak sprawdzić! (błąd powtórzony w bibliografii s.618);

-s.20 p.39- anglojęzyczny tekst M. Rachwała to fragment pracy zbiorowej, a przypis wyraźnie sugeruje jakoby była to samodzielna monografia;

-s.24- wyliczono cały szereg nazwisk (12 osób), ale w jakim porządku?

-s.26-38 Czy potrzebne tak długie cytaty *in extenso* z wystąpień parlamentarnych? A to dopiero początek! Jednocześnie nie wskazano czy *bold* występuje w oryginale czy też został wprowadzony przez Panią Doktor;

- na dalszych stronach (s.48-76, s.83-94 oraz s.96-103) umieszczono liczne tabele i wykresy. Czy nie lepiej byłoby przenieść je do aneksu (na szczęście jest ich kilka na końcu książki), a w tekście skupić się na wnioskach?

-s.57- „10 pań miało tytuł doktora” – może jeszcze nie doczytałem dokładnie tekstu ustawy „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, ale nie spotkałem się z tytułem doktora (podobnie s.61, 66, 72);

-s.103 p.138- zupełnie wyjątkowo tytuły artykułów nie zostały napisane kursywą;

-s.118- „w kolejnym Sejmie”, „w nowym Sejmie” – chyba chodzi jednak o kolejne kadencje parlamentarne;

-s.154- „wydostała się z objętej powstaniem Rosji”- jedyne powstanie w Rosji, jakie kojarzę, to powstanie chłopskie Pugaczowa, ale to koniec wieku osiemnastego;

-s.156- „Studiowała filologię na Uniwersytecie Jagiellońskim” – a jednak ubogi ten UJ tylko z jedną filologią, podczas gdy my na UAM mamy tak wiele różnych filologii;

-s.200- „pisał o niej rzeczy nieprawdzie”;

-s.216- określenie „rodzin zstępnych” (zamiast zastępczych) chyba jednak nie wieszczy koronawirusa;

-s.572- „stratowała” zamiast startowała – tu już chyba nawet Freud nie pomoże.

Podsumowując, chciałbym stwierdzić, iż moim zdaniem pani dr Beata Pająk-Patkowska spełnia wymogi ustawowe, przewidziane obecnie dla uzyskania stopnia doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie nauki o polityce. Przedstawiony do oceny dorobek naukowy, jak również dokonania dydaktyczne czy organizacyjne kandydatki, wydają się w zupełności wystarczające. Dobrze, iż habilitantka umieściła tak zwaną „książkę habilitacyjną” w całym kontekście szerszego dokonania naukowego, gdyż to właśnie do tej (bardzo obszernej zresztą) książki mam największe wątpliwości, wyrażone powyżej w recenzji. Cenne są szczególnie badania własne autorki, chociaż nie wszystkie postulaty wytypowane do badań udało się habilitantce skłonić do udziału w wywiadach pogłębionych. Natomiast bardziej pozytywnie odebrałem monografię opublikowaną w roku 2008, a prezentującą wyniki badań porównawczych studentów polskich i niemieckich. Książka ta wyraźnie nie została doceniona w autoprezentacji przez samą kandydatkę, może dlatego, iż opiera się na rozprawie doktorskiej. Istotne są publikacje wydawane w języku angielskim, podobnie jak prowadzenie zajęć czy organizowanie

konferencji i paneli w tym właśnie języku. Wprawdzie język angielski stanowi już od dłuższego czasu naukową *lingua franca*, ale jego znajomość jest zawsze mile widziana. Proponuję więc dalsze kontynuowanie procedury habilitacyjnej pani dr Beaty Pająk-Patkowskiej.

